

Posudek ke kauze udavačství Alžběty Doležalové na Štěpánku Mikešovou

Případu údajného udavačství obyvatelky Lidic Alžběty Doležalové na její podnájemnici Štěpánku Mikešovou-Löwingerovou se dostalo v posledních letech značné mediální pozornosti. K té přispěla ostrá polemika vedená mezi pracovníkem Historického ústavu Akademie věd ČR v. v. i. Vojtěchem Kynclem, který je autorem výroku o vině A. Doležalové, a Vojtěchem Šustkem z Archivu Hlavního města Prahy.¹ Spor mezi oběma historiky postupně nabyl značně osobního charakteru, který při hodnocení případu opomímám. Bez komentáře ponechám rovněž výpady vůči dalším badatelům, kteří se tématu dlouhodobě věnují. Přesto se při posuzování kauzy nelze zcela vyhnout hodnocení argumentace obou stran.

Pramenů, které by napomohly k rozklíčování zmíněné „udavačské kauzy“, je po hříchu málo. Z hlediska původu je lze rozdělit na dokumenty vzniklé v průběhu druhé světové války a na ty poválečné. V prvním případě se jedná o policejní přihlášku, domovní výkaz (tzv. Hausliste), záznam o smrti Fr. Mikeše, seznamy zajištěných věcí v bytě Š. Mikešové a zejména Hlášení četnické stanice o zfalšované policejní přihlášce Š. Mikešové s vepsanou notickou o udavačství „staré Kácové“. V případě druhém se pak jedná o hlášení strážmistra E. Ressler a záznam v památníku četnické stanice v Buštěhradu. Jakkoliv se zdá být výčet pramenů dostatečným, k přesné rekonstrukci události přispívají jen málo. Dokumenty z doby německé okupace sice dokládají přítomnosti Š. Mikešové v Lidicích a dost nejednoznačně mluví o jejích rodinných poměrech, ale ke kauze se bezprostředně vztahuje jen výše uvedený přípis. Konkrétní původce poznámky, stejně jako doba zápisu, zůstávají ovšem neznámé, což snižuje její věrohodnost. Oba poválečné prameny jsou naopak silně ovlivněny dobou svého vzniku, kdy se už rozbíhalo vyšetřování lidické tragédie. Na zápisy někdejších účastníků je proto nutné přihlížet s největší obezřetností. Uvedenou verzi o udavačství A. Doležalové lze vyslovit jako hypotézu, ale neobstojí jako fundamentální tvrzení coby „vrchol udavačství ve své nejodpornější podobě“.² Pokud se tedy nenajde nějaký další pramen, nelze s jistotou konstatovat, kdo (kromě německých okupačních úřadů) stojí za deportací Š. Mikešové.

¹ KYNCL, Vojtěch, Lidice. Zrození symbolu. Academia, Praha 2015; ŠUSTEK, Vojtěch, Lidice – historický symbol a skutečnost. Ke kritice a interpretaci pramenů z doby okupace. Pražský sborník historický, ročník LXV, 2017, s. 373-405; ŠUSTEK, Vojtěch, Nepravdivé obvinění z udavačství lidické ženy Alžběty Doležalové. Slánský obzor, ročník 25, 2017, s. 48-75; KYNCL, Vojtěch, „Nepravdivé obvinění lidické ženy Alžběty Doležalové a „rafinovaná lež“ strážmistra Ressler? Kam se poděla oběť? Slánský obzor, ročník 26, 2018, s. I-VIII.

² KYNCL, Vojtěch, Lidice. Zrození symbolu, s. 437.

Samotná polemika historiků je silně ovlivněna právě nedostatkem relevantních informací o události. Oba se snaží argumentovat s poukazem na průběh jiných dobových případů, což je dosti nespolehlivá metoda. Problematická jsou zejména tvrzení V. Kyncla. Zatímco připomenutí tragického osudu Š. Mikešové, stejně jako případného podílu jejího okolí na něm, je rozhodně záslužné, zvolený způsob vzbuzuje rozpaky. Nelze se zbavit dojmu, že si autor libuje v expresivních obratech, které patří spíše do žurnalistiky, a nikoliv do odborného textu. Kladení otázek a hledání odpovědí je bezpochyby důležitou součástí historikovi práce. Při práci s prameny je nicméně potřeba postupovat co nejobezřetněji a důsledně provádět jejich kritiku. V nepříliš kritickém přístupu k dobové dokumentaci spočívá podle mého názoru hlavní nedostatek Kynclovy práce.

V. Kyncl se dovolává boje proti „sílcímu revisionismu, nacionalismu a radikalismu“.³ Jak v tomto směru má pomoci poukázání na udavačství A. Doležalové není zřejmé. Skutečnost, že někdo z českých obyvatel vesnice nebo protektorátních četníků má na jejím vydání podíl, je více než pravděpodobné. Kolaboraci českého obyvatelstva s okupačním režimem je ostatně věnována celá řada prací. Opominut nezůstal ani český podíl na holocaustu, zahrnující rovněž aktivity protektorátních úřadů, policie a četnictva na evidování židovského obyvatelstva protektorátu Čechy a Morava.⁴

Všechny tyto jevy je nicméně nezbytné zasadit do dobového kontextu. Ke zmíněnému případu udavačství došlo za podmínek výjimečného stavu, který byl provázen aplikací zásad stanného práva. Za sebemenší prohřešek hrozil trest smrti nejen pro konkrétní „provinilce“, ale rovněž pro rodinné příslušníky nebo přátele, což ostatně dokládá i příklad Lidic. A tyto poměry nastolil nacistický okupační režim, kterému se podařilo v protektorátní společnosti vyvolat stav blížící se hysterii, což není vzhledem k použitým prostředkům nic nepochopitelného.⁵ Pominutí obecného historického rámce pak pokládám za výraznou chybu ze strany V. Kyncla, neboť pouze na pozadí tohoto rámce může výzkum jednotlivců přinést relevantní poznatky. Autor navíc zcela ignoruje skutečnost, že i A. Doležalová a její rodina zůstávají obětmi nacistického režimu s tragickými osudy bez ohledu na to, zda se udání skutečně dopustila. Jeho mnohdy moralistní výroky jsou ve své podstatě neetické a

³ KYNCL, Vojtěch, „Nepravdivé obvinění lidické ženy Alžběty Doležalové a „rafinovaná lež“ strážmistra Resslera?, s. 8.

⁴ Například FEDOROVIC, Tomáš, Židovské evidenční karty – opomíjený pramen k historii perzekuce židovského obyvatelstva. Tereziánské listy, č. 36/2008, s. 140-162.

⁵ Srovnej ŠUSTEK, Vojtěch, Pražané pod tlakem nacistické propagandy během druhého stanného práva na území tzv. Protektorátu Čechy a Morava. In: Evropská velkoměsta za druhé světové války: každodennost okupovaného velkoměsta. Praha 1939-1945 v evropském srovnání, Documenta Pragensia XXVI, Scriptorium, Praha 2007, s. 427-479.

ahistorické. Nevypovídají ani tak o příslušné době, ale spíše o současných politických a ideologických trendech, kterými se nechává unášet.

Jan Vajskebr